

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЧЕРНИХ ГЕННАДІЙ АНДРІЙОВИЧ

УДК 316.25:304.04

**ВІДОБРАЖЕННЯ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ
ПРАКТИК В СУЧАСНИХ СОЦІОЛОГІЧНИХ ТЕОРІЯХ**

22. 00. 01 – теорія та історія соціології

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата соціологічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі теорії та історії соціології факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор соціологічних наук, професор
Судаков Володимир Іванович,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри теорії та історії соціології.

Офіційні опоненти: доктор соціологічних наук, старший науковий співробітник
Соболєва Наталя Іванівна,
Інститут соціології НАН України,
провідний науковий співробітник відділу соціальної психології;

кандидат соціологічних наук, доцент
Осипчук Анна Дмитрівна
Національний університет «Києво-Могилянська Академія»,
доцент кафедри соціології.

Захист відбудеться 18 квітня 2016 року об 11:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 26. 001. 30 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 03680, м. Київ, просп. Глушкова, 4Д, ауд. 504.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01033, м. Київ, вул. Володимирська, 58, зал №12.

Автореферат розісланий «18» березня 2016 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Тарабукін Ю. О.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Переважна більшість сучасних науковців цілком справедливо вважає глобальну тенденцію індивідуалізації особистості в соціальних системах індустріального та постіндустріального типу провідною тенденцією соціального та соціокультурного розвитку людини. Структурний вимір даної тенденції визначається диференціацією статусно-рольових взаємодій та розширенням соціальних позицій.

Індивідуалізація є причиною і наслідком фрагментації як соціальної дійсності в цілому, так і життя кожної людини. Перебіг індивідуалізації супроводжується напруженням соціальних відносин, яке відбувається через різні особистісні наміри людей впоратися з новими свободами і обов'язками. Докорінні зміни в суспільстві вимагають перегляду та розвитку існуючих теоретичних уявлень стосовно оцінок місця та ролі індивідуалізуючих факторів розвитку суспільства.

Таким чином, на сучасному етапі розвитку соціології актуалізується проблема індивідуалізації соціальних відносин. Безперервні трансформаційні процеси в суспільстві, суттєві зміни у взаємодії людей, загострення онтологічних проблем соціальної реальності - все це потребує подальшого дослідження трансформацій людської активності. Люди створюють нові спільноти, які характеризуються новими стратегіями поведінки. Дослідження процесів індивідуалізації та персоніфікації особистості дозволяють соціологам перейти до більш ґрунтовного розгляду процесів становлення та розвитку соціальних практик в сучасних суспільствах. Концептуалізація способів і механізмів індивідуальної активності створюють підстави для виходу на новий рівень пояснення соціальної взаємодії і діяльності людей.

Період постсоціалістичної трансформації для країн Східної Європи характеризувався інтенсивною модернізацією західного типу, однією з ключових рис якої є індивідуалізм. Поняття індивідуалізації – далеко не нове в соціології: його можна зустріти у К. Маркса, Ф. Тьоніса, Г. Зіммеля, М. Вебера та ін. Ці автори бачили в індивідуалізації ключовий елемент модернізації суспільств. Індивідуалізація зазвичай трактується як «вивільнення» зі звичного соціального контексту і «реінтеграція» в нові контексти при переході від традиційного до сучасного способу життя.

Дослідження процесу соціальної детермінації та соціальних наслідків егоцентричного прояву індивідуалізму здійснювались в соціології, визначаючи проблеми діяльних можливостей особистості, її статусно-рольових характеристик, конструктивних та деструктивних життєвих стратегій, ціннісних уподобань тощо. В цілому – зміст даних досліджень призвів до зміни вектору соціологічних досліджень в бік від соціального (колективного) до особистісного (індивідуального), що втілювалося в більш глибоких дослідженнях проблем людського становлення та розвитку в соціології. Можна стверджувати, що об'єктивне осмислення проблеми індивідуалізму є особливо актуальним і важливим для українського суспільства, яке

рухається у напрямі подолання наслідків тоталітарного минулого, розвиваючи ідеї демократичного устрою та принципи істинного індивідуалізму як соціальної практики сучасності.

Значний внесок в наукову розробку даної проблеми здійснили у своїх роботах представники класичної соціології та соціології нового періоду розвитку. Зокрема: О. Конт, А. Токвіль, М. Штірнер, К. Маркс, Ф. Тьоніс, Е. Дюркгейм, Дж. Г. Мід, М. Вебер, Ч. Кулі, Р. Лінтон, Н. Еліас, Ф. Хайек, Г. Блумер, Е. Фромм, К. Поппер, Т. Парсонс, Дж. Гелбрейт, Р. Мертон, М. Маклюен, Д. Бел, З. Бауман, А. Турен, К. Гірц, Е. Тофлер, Ю. Габермас, Ж. Бодрійяр, П. Бурдьо, Г. Дебор, Е. Гіденс, М. Кастельс, У. Бек, Дж. Александер, Ф. Вебстер, Ф. Фукуяма, Й. Масуда, В. Іноземцев, та інші відомі соціологи, які вивчали цю тенденцію в концептуальних координатах теорій постіндустріального й інформаційного суспільств, та суспільства знання. Змістовна наукова аргументація важливості вивчення процесу індивідуалізації та його соціальних наслідків була також представлена в соціологічних теоріях повсякденності таких авторів, як: А. Шюц, Г. Гарфінкель, І. Гофман, Т. Лукман, П. Бергер, М. Арчер, П. Штомпка та ін. Відзначимо також, що істотний внесок в дослідження специфічних тенденцій, споріднених з індивідуалізацією та індивідуальною активністю, їх культурних та соціально-психологічних проявів в сучасному українському суспільстві зробили Л. Сохань, Н. Паніна, С. Макеєв, О. Куценко, О. Злобіна, В. Тихонович, Н. Соболева, І. Мартинюк, Л. Бевзенко, Л. Скокова, В. Бакіров, О. Плахова, О. Мурадян, С. Бабенко, О. Шульга.

Однак, незважаючи на значну дослідницьку увагу до даної тематики, варто зауважити, що серед усього наукового доробку важко виокремити спеціалізовані соціологічні концепції індивідуалізації як соціального процесу та прояву персонального активізму, за винятком постмодерністських соціологічних концепцій «індивідуалізованого суспільства» З. Баумана та «суспільства ризику» У. Бека, адже всі інші концептуальні підходи не повною мірою відображають особливості дослідження даного соціального процесу. Поняття «індивідуалізація соціальних практик» вперше у своєму сучасному розумінні зустрічається у роботі О. Куценко «Суспільство нерівних», та інтерпретується в контексті розгляду поняття «пізня (або висока) сучасність», позначаючи «період у розвитку «сучасних» суспільств, для якого характерні радикалізація і глобалізація основних рис сучасності, а також зростання індивідуалізації соціальних практик і загострене сприйняття ризиків». Таким чином можна зробити висновок, що у вітчизняній та світовій науковій думці відсутнє теоретичне обґрунтування індивідуалізації соціальних практик як структурного процесу, який впливає на соціальні зміни економічного, соціокультурного та політичного характеру.

Наукова проблема дисертаційного дослідження полягає у невідповідності узагальнення та систематизації соціологічних знань стосовно ідентифікації індивідуалізуючих факторів розвитку суспільства змісту індивідуалізації, дефіциті критичного аналізу суперечностей у відображенні й поясненні індивідуалізації соціальних практик в контексті класичних і сучасних соціологічних моделей. Вирішення цієї проблеми передбачає необхідність наукової рефлексії та

концептуального синтезу існуючих теоретичних уявлень стосовно індивідуалізації соціальних практик в сучасних соціологічних теоріях індустріального та постіндустріального типу суспільств.

Суперечності відображення індивідуалізації соціальних практик пов'язані зі змістом інтерпретації моделей індивідуальної активності, соціальних практик та процесу індивідуалізації особистості в об'єктивістських та суб'єктивістських соціологічних теоріях, в ідеях неklasичної соціологічної традиції та у принципах сучасної теоретичної соціології.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі теорії та історії соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка в рамках планової теми «Тенденції структурної трансформації українського суспільства в контексті глобалізації та європейської інтеграції» науково-дослідної роботи факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (номер державної реєстрації 0111U00393). Особиста участь автора полягає в розробці та обґрунтуванні підрозділу планової теми, застосуванні результатів дисертаційного дослідження у розкритті параметрів соціальної активності, злочинності та установок на насилля в українському суспільстві.

Метою дослідження є здійснення ідентифікації та розкриття особливостей відображення суперечностей індивідуалізації соціальних практик у сучасній теоретичній соціології.

Відповідно до поставленої мети було поставлено такі **завдання**:

- здійснити аналітичний огляд основних концептуальних напрямів соціологічних досліджень процесу індивідуалізації соціальних практик;
- визначити характер концептуального відображення суперечностей способів та механізмів індивідуальної активності в неklasичних соціологічних теоріях кінця ХІХ-го та першої половини ХХ століття;
- систематизувати особливості відображення суперечностей процесу індивідуалізації соціальних практик в новітніх теоріях сучасної соціології;
- проаналізувати соціологічні інтерпретації індивідуалізації соціальних практик та обґрунтувати положення конституювання «індивідуалізації соціальних практик» як соціологічного концепту, відповідного поняття;
- обґрунтувати пізнавальний потенціал концепту індивідуалізація соціальних практик, аргументуючи його теоретико-методологічні можливості при дослідженні трансформацій соціального порядку в соціальних системах індустріального та постіндустріального типу;

Об'єктом дослідження є пізнавальні стратегії відображення процесу індивідуалізації соціальних практик в неklasичних сучасних соціологічних теоріях (з кінця ХІХ – ХХ ст.).

Предметом дослідження є теоретичні способи та суперечності концептуального відображення індивідуалізації соціальних практик в неklasичній сучасній теоретичній соціології.

Методи дослідження. Розв'язання поставлених завдань та досягнення дослідницької мети було здійснено шляхом використання загальнонаукових та

спеціальних методів: аналізу і синтезу – при виокремленні структурних елементів індивідуалізації соціальних практик; єдності історичного і логічного – для розкриття сутності змін у відображенні суперечностей індивідуалізації соціальних практик в історичній перспективі; системного аналізу – для визначення специфіки поняття «індивідуалізація соціальних практик» серед суміжних за змістом понять; історичний ретроспективний метод, який дозволяє дослідити логіку становлення й розвитку концепцій індивідуалізації та соціальних практик в соціологічному теоретизуванні; метод концептуалізації для уточнення соціологічного змісту поняття «індивідуалізація соціальних практик» та метод формалізації для визначення специфіки й основних принципів суб'єктивістського підходу в аспекті його застосування до аналізу напрямків сучасного соціологічного теоретизування; метод компаративного аналізу для співставлення концепцій об'єктивістських та суб'єктивістських соціологічних теорій в напрямку обґрунтування вибору об'єкту дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів. В дисертаційній роботі отримано обґрунтовані результати, з яких найбільш суттєвими, що характеризують новизну дослідження і особистий внесок автора, є наступні:

Вперше:

– на підставі здійсненого аналізу основних концептуальних напрямів соціологічних досліджень процесу індивідуалізації соціальних практик надана аргументація того, що, застосувавши концепцію методологічного індивідуалізму як теоретико-методологічної основи вивчення суперечностей індивідуалізації соціальних практик можна встановити специфіку прояву даного процесу, фактори й механізми його реалізації, тенденції розвитку та формування. Визначено засади конструювання дослідницької моделі інтерпретації індивідуалізації соціальних практик через поняття: індивідуалізм, індивідуальна активність, персоналізація, соціальні почуття, експектації, легітимація, соціальна структура, соціальний порядок тощо, що дає змогу розвитку концепції методологічного індивідуалізму та створенню загальної теорії індивідуалізації в сучасній соціології;

– здійснивши систематизацію особливостей відображення суперечностей індивідуалізації соціальних практик в сучасних соціологічних теоріях – виокремлено та визначено ключові суперечності відображення даного процесу в сучасному соціологічному дискурсі, що відбивають зміну балансу між персоніфікованими, колективними практиками. Інтерпретація індивідуалізації соціальних практик відбувається в межах об'єктивістських та суб'єктивістських соціологічних теорій. Доведено, що на відміну від концептуального відображення в об'єктивістських соціологічних теоріях, які у дослідженні індивідуалізації соціальних практик переважно обмежуються поєднанням біологічного та соціального, суспільних відносин, соціального порядку, колективної поведінки тощо, не розглядаючи проблему індивідуальної свободи особистості, суб'єктивістські соціологічні теорії виходять на більш глибокий рівень пізнання даного процесу та розширюють дослідницький простір індивідуалізації соціальних практик, виокремлюючи проблеми ринку праці, трудових відносин, сфер інформаційного розвитку, цінностей інтелектуального розвитку та сфери послуг; персоніфікованих

практик, персоналізації, коммодифікації, меритократії, зростання соціальної напруженості та розгортання соціальних ризиків тощо, ставлячи особистість у центр уваги;

– запропонована типологізація нових концептуальних уявлень щодо особливостей теоретичних інтерпретацій та теоретико-методологічного обґрунтування пізнавального потенціалу поняття «індивідуалізація соціальних практик». Зокрема, здійснена ідентифікація сутнісних ознак поняття «індивідуалізація соціальних практик» в контексті аналізу суміжних понять («індивідуалізоване суспільство», «суспільство ризику», «суспільство знання», «габітус», «структурація» та ін.). Встановлено, що визначені аналоги в різних концептуальних інтерпретаціях є соціологічними поняттями, які вказують на синтетичність даного поняття, розширюють розуміння змісту поняття «індивідуалізація соціальних практик» та сприяють його змістовному обґрунтуванню й розвитку нових сучасних підходів до інтерпретації даного суспільного явища.

Уточнено:

– поняття «індивідуалізація соціальних практик» з позицій суб'єктивістських соціологічних підходів. Даним поняттям запропоновано позначити процес створення та розвитку індивідуальної активності індивіда та соціальних відносин, яка проявляється на індивідуальному та колективному рівнях соціальної діяльності та взаємодії у суспільстві. Даний концепт можливо використовувати у дослідженнях пов'язаних з індивідуалізацією, соціальними практиками, персоніфікацією для розкриття змісту індивідуальної активності індивідів та встановлення основних трансформаційних тенденцій у суспільстві.

Дістало подальшого розвитку:

– існуючі теоретичні уявлення про відображення індивідуалізації соціальних практик в сучасних соціологічних теоріях як соціального блага та драми, що відкрило можливість обґрунтування суперечностей інтерпретації поняття «індивідуалізації соціальних практик» та сприяє подальшому вивченню соціальної структури соціальних систем індустріального та постіндустріального типу;

– на основі аналізу концепції ідентичностей «Я – Ми» Н. Еліаса – аргументовано, що зміна балансу між персоніфікованими та колективними практиками дає змогу використовувати поняття «індивідуалізація соціальних практик» як методологічний інструмент пояснення соціального порядку, процесів персоніфікації, індивідуалізації та колективізації; розкривати сутність нових цінностей соціокультурного розвитку суспільств та індивідів в епоху глобалізаційних змін.

Практичне значення одержаних результатів полягає у поглибленні розуміння змісту та пізнавальних можливостей поняття «індивідуалізація соціальних практик» до дослідження новітніх соціальних змін та питань розвитку соціальних систем індустріального та постіндустріального типу. Результати дослідження обґрунтовують подальший аналіз проблеми відображення суперечностей індивідуалізації соціальних практик в соціології. Матеріал дисертації також може бути використаний як одне з інформаційних джерел для розробки

курсів «Історія соціології», «Сучасні соціологічні теорії», «Теорія соціальних технологій», «Актуальні проблеми соціологічної науки», «Соціологія управління», «Соціологія освіти», «Соціологія сім'ї», «Соціальна структура суспільства».

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Викладені в дисертації наукові положення та висновки, що виносяться на захист, здобуті автором самостійно, а саме здійснено ідентифікацію та розкриття особливостей відображення суперечностей індивідуалізації соціальних практик у сучасній теоретичній соціології.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації оприлюднено на наукових конференціях, серед яких: III Міжнародна конференція студентів та молодих науковців «Соціологія та сучасні соціальні трансформації» (Київ, 2010); IX Всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми розвитку соціологічної теорії: концептуалізація ціннісних змін у сучасному суспільстві» (Київ, 2012); V Міжнародна конференція студентів та молодих науковців «Соціологія і сучасні соціальні трансформації» (Київ, 2012); Міжнародна науково-практична конференція «Вплив суспільних наук на процес розвитку суспільства: можливе та реальне» (Київ, 2014); XI всеукраїнська науково-практична конференції з міжнародною участю – «Проблеми розвитку соціологічної теорії: наукова спадщина академіка Т. І. Заславської та її роль в соціологічному розумінні суспільства» (Київ, 2014).

Публікації.

Основні положення та висновки роботи викладено у 12 наукових працях, з них: 5 статей опубліковано у наукових фахових виданнях МОН України, 1 статтю опубліковано у іноземному фаховому виданні та 6 матеріалів у вигляді тез доповідей на наукових конференціях.

Структура та обсяг дисертації.

Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації складає 185 сторінок, список використаних джерел розміщений на 16 сторінках, містить 171 найменування, з яких 19 іноземною мовою.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтована актуальність та ступінь розробленості теми дисертаційної роботи в сучасній соціології, сформульовано мету і завдання дослідження, його об'єкт, предмет, розкрито наукову новизну, практичне значення роботи, подано відомості про апробацію результатів дисертації та публікації.

У першому розділі **«Концептуальні напрямки соціологічних досліджень процесу індивідуалізації соціальних практик в аналітичному огляді»** досліджено передумови формування в соціології поняття «індивідуалізація соціальних практик», виокремлено його відображення в неklasичних та сучасних соціологічних концепціях та теоріях.

В підрозділі 1.1. «Індивідуалізація соціальних практик в дослідженнях зарубіжної та вітчизняної соціології», розвиваючи та опираючись на теоретичні

здобутки Куценко О. Д. у дотичній проблематиці, поняття «індивідуалізація соціальних практик» інтерпретується автором в контексті розгляду поняття «пізня (або висока) сучасність», позначаючи період розвитку «сучасних» суспільств, для якого характерні радикалізація і глобалізація основних рис сучасності, а також зростання індивідуалізації соціальних практик і загострене сприйняття ризиків.

Також розглянуто об'єктивістські соціологічні теорії (об'єктивізм О. Конта, функціоналізм Е. Дюркгейма, історичний матеріалізм і теорія способів виробництва К. Маркса) в яких суспільство, його системи і структури розглядаються як такі, що завжди в наявності, поза і незалежно від ідей, переконань, світоглядів, уявлень індивідів, що складають це суспільство, що на думку автора не сприяє розвитку досліджень індивідуалізації соціальних практик в соціології. Підтримуючи ідеї суб'єктивістського соціологічного підходу (типологія соціальної діяльності М. Вебера, концепція хабітулізації і заснована на ній теорія «соціального конструювання дійсності» П. Бергера, соціальний біхевіоризм Дж. Г. Міда, розвинений Г. Блумером, теорії М. Вебера, Н. Еліаса, П. Бурдьо, К. Поппера та ін.) – автор розглядає суспільство, насамперед, як соціально-групову, суб'єктно-поведінкову структуру, і саме його існування є не що інше, як взаємодія між цими соціальними групами. Особливості цієї взаємодії, установки учасників, їхні інтереси, специфіка поведінки задають тип суспільства, а тому саме суб'єкти, або актори соціальної дії є основним об'єктом вивчення, саме вони сприяють розвитку індивідуалізації соціальних практик.

У підрозділі 1.2. «Концептуальні підходи до визначення змісту понять «індивідуалізація» та «соціальна практика» автор зосереджує свою увагу на тому, що дослідження індивідуалізації та соціальних практик як самостійних соціальних феноменів і понять почалися порівняно недавно, з другої половини ХХ століття, проте процес індивідуалізації та соціальні практики досить швидко набули статусу соціальних явищ, обумовлених діяльнісним підходом соціологічного дослідження.

Соціальна практика тлумачиться автором як вид практики, в ході якої конкретно-історичний суб'єкт, використовуючи суспільні інститути, організації та установи, впливаючи на систему суспільних відносин, змінює суспільство і розвивається сам. А поняття індивідуалізації – як процес і результат поєднання індивідуальних вимог, ціннісно-нормативних приписів, очікувань певних дій, прояву особистісних і ділових якостей, необхідних для ефективного виконання соціальної ролі, зі специфікою потреб, властивостей і стилю діяльності індивідів, тобто персоніфікованою формою реалізації соціальних функцій.

У підрозділі 1.3. «Міждисциплінарний рівень досліджень процесу індивідуалізації соціальних практик» присвячений розгляду індивідуалізації соціальних практик в межах антропології (Б. Малиновський, М. Мос, К. Леві-Строс, Р. Редфілд), філософії (Б. Спіноза, Г. Гегель, Ф. Енгельс, Ф. Ніцше, Н. Бердяєв, М. Шелер, Тейярд де Шарден, Є. Трубецький), педагогіки (І. Унт, Т. Ковалева, Г. Прозументова, О. Суханова, О. Тубельский, Д. Єльконін), психології (Л. Рубінштейн, А. Леонтьєв, З. Фрейд, В. Франкл, А. Маслоу). Окремої уваги заслуговують соціально-психологічні концепції соціалізації-індивідуалізації особистості Г. Андрєєвої, М. Бобневої, І. Кона, А. Петровського, Д. Фельдштейна,

Е. Еріксона; соціальних установок і ціннісних відносин В. Мясищева, Ш. Надірашвілі, В. Ядова. Проте автор зауважує, що сьогодні не до кінця розкриті та обґрунтовані наукова сутність, структура процесу соціального розвитку особистості, однак представлені підходи обґрунтовують даний розвиток, і дозволяють розкрити специфіку міждисциплінарного аспекту дослідження процесу індивідуалізації соціальних практик.

У другому розділі **«Суперечності способів та механізмів індивідуальної активності в неklasичних соціологічних теоріях кінця ХІХ-го та першої половини ХХ століття»** здійснено концептуальне узагальнення змісту поняття індивідуалізація соціальних практик в соціальних системах індустріального типу, на основі неklasичних соціологічних теорій дослідження індивідуальної активності, з метою подальшого порівняння з соціальними системами постіндустріального типу та визначення суперечностей процесу індивідуалізації соціальних практик в сучасній теоретичній соціології.

У підрозділі 2.1. **«Методологія досліджень способів та механізмів індивідуальної активності в неklasичних соціологічних теоріях кінця ХІХ-го та першої половини ХХ ст. та її особливості»** обґрунтовано та розкрито зміст поняття «індивідуальна активність», його зв'язок з поняттям «індивідуалізація соціальних практик». Автор зосереджує увагу на тому, що проблема дослідження процесів людської активності в соціології є дотичною до проблеми дослідження особистості її діяльності, її соціального статусу та ролі, життєвих стратегій та індивідуалізації, тощо. До розгляду даної проблеми звертались західні та вітчизняні соціологи (роботи Е. Дюркгейма, М. Вебера, Дж. Міда, Г. Блумера, Р. Лінтона – в контексті дослідження людської активності, роботи З. Баумана, У. Бека, Е. Тоффлера, Н. Еліаса – в контексті досліджень процесу індивідуалізації). У дослідження категорій споріднених із індивідуальною активністю, її культурних та соціально-психологічних проявів в сучасному українському суспільстві, істотний внесок зробили Л. Сохань, В. Тихонович, Н. Паніна, С. Макеєв, О. Куценко, О. Злобіна, Н. Бабенко, О. Шульга, Н. Соболева, І. Мартинюк, Л. Бевзенко, Л. Скокова, В. Бакіров, О. Плахов, В. Сьома та ін.. Проте, автор зазначає, що знання про способи та механізми індивідуальної активності в сучасній соціологічній науці залишаються досить поверховими. Все це породжено низкою недосліджених або нерозглянутих проблем, які є дотичними до цієї теми. Не вистачає описових досліджень, які б розкривали сутність історії розвитку індивідуальної активності. Такий стан речей може призвести до спекулятивного та неточного аналізу з приводу даної теми дослідження.

У підрозділі 2.2. **«Суперечності концептуального виокремлення онтологічних ознак поняття «індивідуальна активність» в працях Е. Дюркгейма, М. Вебера, Дж. Міда, Г. Блумера, Р. Лінтона»** обґрунтовано формування концепту «індивідуальна активність» в сучасній теоретичній соціології шляхом аналітичного огляду неklasичних та сучасних соціологічних теорій. Одну із перших інтерпретацій поняття «індивідуальна активність» було розроблено Е. Дюркгеймом («Про розподіл суспільної праці» 1893 р.). Індивідуальна активність обґрунтовується ним з притаманним йому дуалізмом – через розуміння того, що людина постає як істота

двоїста: індивідуальна, біологічна та соціальна. Однак, дане об'єктивістське розуміння було обмеженим й потребувало епістемологічного розвитку, що й було зроблено завдяки суб'єктивістському соціологічному підходу. Розподіл праці й активності постає основним механізмом формування власне суспільних відносин. Думка Дюркгейма, що все власне людське у людині від суспільства – це дійсно значне твердження. Однак суспільство Дюркгейм розуміє ідеалістично, ототожнюючи його з системою колективних уявлень, тобто суспільною свідомістю. Процес впровадження колективних уявлень у свідомість індивіда трактується так само ідеалістично як взаємодія індивідуальної та суспільної свідомості.

Однак, у протиріччя цьому, автор схиляється до думки про «близькість» даному синтезу ідеї М. Вебера стосовно того, що індивідуальна активність є складовою соціальної діяльності людини, яка формує суспільні відносини та соціальний порядок, а також впливає на становлення людського світогляду, який детермінує ступінь індивідуальної активності індивіда. Індустріалізація та еволюція капіталізму, як вважав М. Вебер, призведуть до значного зростання ролі бюрократії, яка з одного боку формалізує і впорядковує соціальні відносини, а з іншого знищує творчість і автономію людини. Спостерігаючи значне зростання бюрократизації в соціальних системах індустріального типу, можемо стверджувати про своєрідну верифікацію веберівських ідей. Таким чином, на основі концептуального аналізу, запропоновано використовувати таке визначення поняття «індивідуальна активність» – це теоретичний конструкт, який обґрунтовує соціальну діяльність індивіда через його біологічну та соціальну сутність, формує суспільні відносини, соціальний порядок та людський світогляд, обумовлюється роллю та статусом індивіда.

У підрозділі 2.3. «Індивідуалізація соціальних практик в концепції «відкритого суспільства» К. Поппера» висвітлює основні концептуальні засади та ідеї концепції «відкритого суспільства» К. Поппера, з метою визначення пізнавального потенціалу концепту «індивідуалізація соціальних практик». Розглянуто основні відмінності «закритого» та «відкритого» суспільств. Обґрунтовано, що «відкрите суспільство» – це суспільство, яке найліпше сприяє розвитку процесу індивідуалізації соціальних практик, починається з прориву особистості крізь пута колективу і проголошення антропоцентризму магістральним шляхом інтелектуального розвитку сучасних соціальних систем постіндустріального типу.

У третьому розділі **«Суперечності процесу індивідуалізації соціальних практик в новітніх теоріях сучасної соціології»** представлено аналіз і узагальнення результатів дослідження. Визначені основні суперечності теоретичного конструювання концепту «індивідуалізація соціальних практик» в сучасній теоретичній соціології.

У підрозділі 3.1. «Суперечності індивідуалізації соціальних практик в теоріях постіндустріального та інформаційного суспільства» автором представлена та проаналізована проблема індивідуалізації соціальних практик, яка окреслюється в сучасних соціологічних теоріях: М. Кастельс, Д. Белл, М. Маклюен, А. Тоффлер, А. Турен, Й. Масуда, Ф. Фукуяма та інші. Аргументовано, що індивідуалізація соціальних практик виступає цінністю сучасного соціокультурного розвитку

людства в інформаційну епоху. Зміна цінностей, особливостей способів спілкування, породженні цифровою революцією, сприяли посиленню індивідуалізації соціальних практик. Автор акцентує увагу на тому, що зростання складності соціального життя супроводжується інтенсифікацією процесів обміну інформацією та підвищенням потреби людей в ній. Інформаційна епоха призвела до появи у сучасної людини різноманітних, іноді конфліктуючих, ідентичностей та нових статусів.

Суперечності індивідуалізації соціальних практик також відображені у протиріччях між прихильниками теорій «постіндустріального суспільства» та послідовниками теорій «суспільства знання». Якщо адепти постіндустріалізму пов'язували з технологічним прогресом, раціоналізацією політики управління та контролю оптимістичні надії, то ідеологи «суспільства знання» рубежу ХХ-ХХІ ст. , дивляться на перспективи планування за технологічними рецептами з тривожним скепсисом. Саме різкий стрибок соціальної ваги інформаційно-комунікаційного знання робить ненадійним будь-яке планування, оскільки віртуальна середина спотворює реальні просторово-часові координати. Важливо, що для них очевидно, що знання все більше перетворюється на товар, і з прискоренням його звернення настільки ж швидко зменшується «період його напіврозпаду».

У підрозділі 3.2. «Місце соціологічних метафор «індивідуалізоване суспільство» та «суспільство ризику» при дослідженні процесу індивідуалізації соціальних практик» присвячений обґрунтуванню особливостей застосування З. Бауманом та У. Беком соціологічних метафор «індивідуалізоване суспільство» та «суспільство ризику» при дослідженні процесу індивідуалізації соціальних практик. Автор зазначає, що індивідуалізація соціальних практик – це спільна індивідуалізація індивідів у межах інституційних нормативних засад і вимог суспільства. В умовах високодиференційованого суспільства, в якому автономізуються сфери суспільного буття, індивідуалізація постає як інтеграція індивіда з певною сферою суспільного буття, в межах якої індивід виконує певні функції покладені на нього соціальними інститутами. Таким чином, соціологічні метафори «індивідуалізоване суспільство» З. Баумана та «суспільство ризику» У. Бека розкривають зміст поняття «індивідуалізація соціальних практик», розуміючи його як спільну індивідуалізацію багатьох індивідів у межах чітко визначених і заданих інституційних норм і вимог. Це дає можливість прогнозувати виникнення соціальних конфліктів на основі зростаючої індивідуалізації, що нашоухується на перепони й обмеження у формі подібної індивідуалізації іншого індивіда, тим самим формуючи негативні суміжні кордони індивідуалізації соціальних практик в індустріальних та постіндустріальних суспільствах.

У підрозділі 3.3. «Концептуальні дилеми визначення індивідуалізації соціальних практик як соціального блага та соціальної драми в теоретичній соціології постмодерну» автор зазначає, що процес індивідуалізації має як позитивні, так і негативні наслідки. Проявляючись, найчастіше, у формі відчуження особистості, втрати смислів існування, екзистенційної тривоги або актуальної сьогодні проблеми кризи ідентичності, він стимулює як інтерес особистості до власного внутрішнього світу і спроби подолання кризових явищ власними силами,

так і втечі від індивідуальної відповідальності, «втеча від свободи» в самих різних (і часто руйнівних для особистості) формах. Парадоксально, що обидві стратегії поведінки можуть перебувати в руслі тенденції до ірраціоналізації. На думку автора, процес індивідуалізації найтіснішим чином пов'язаний з пошуками нових духовних орієнтирів притаманних сучасній автономізації особистості, відбувається вивільнення індивіда з мережі стійких соціальних зв'язків, що супроводжується як позитивними (зростання свободи вибору, соціальної мобільності, рефлексивності) так і негативними (відчуження, дезорієнтація, криза ідентичності та ін.) моментами. Зміна балансу «Я» і «Ми» на користь «Я» – ось новий соціальний факт, який свідчить про актуальність проблеми індивідуалізації життя людини в сучасному суспільстві.

Також у розділі розкрито зміст поняття «індивідуалізація соціальних практик» у вітчизняному соціологічному дискурсі в контексті аналізу суміжних та синонімічних понять «соціальні почуття», «експектації», (Н. Соболева), «легітимація» (О. Шульга). «Соціальні почуття» як культурно-історична форма реального стану духовного життя суспільства є різновидом духовних утворень, які становлять соціально-психічний аспект свідомості конкретного суспільства на певному етапі його розвитку, відрізняючись від інших видів свідомості суспільства за способом відображення й функціонування. Соціальні почуття відбивають активний бік свідомості суспільства, бо спонукають людей до певної діяльності, слугують її стимулами, відіграють роль рушійної сили, впливаючи на суспільне буття. Тобто поняття «соціальні почуття» значно розширює розуміння змісту поняття «індивідуалізація соціальних практик», демонструючи активний бік свідомості соціального буття індивіда та суспільства в цілому.

В свою чергу, поняття «легітимація» – багаторівневий процес, який здійснюється на вертикальному та горизонтальному рівні, доповнює обґрунтування поняття індивідуалізації соціальних практик. На вертикальному рівні значного впливу на індивіда завдають освіта та медіа. На горизонтальному рівні цей вплив посилюється в Ми-зв'язках. Подібно до цього легітимація відіграє значну роль у формуванні систем релевантності. Задуючи мотиви, яким слідує актор в повсякденній взаємодії та в інтерпретації повсякденного життя, легітимація визначає його соціальну діяльність та соціальну поведінку.

У підрозділі 3.4. «Пізнавальний потенціал концепту індивідуалізація соціальних практик» обґрунтовується сходження концепту «індивідуалізація соціальних практик» на рівень загального соціологічного поняття. Автор зазначає, що даний концепт, зокрема, пов'язує такі соціологічні поняття, як індивідуальна активність, персоналізація, соціальні почуття, експектації, легітимація, коммодифікація, меритократія, індивідуалізоване суспільство, суспільство ризику, суспільство знання, відкрите суспільство тощо. Тобто поняття «індивідуалізація соціальних практик» поєднує в собі об'єктивістські та суб'єктивістські соціологічні підходи відображення сутнісної оцінки активності індивіда, його діяльності та взаємодії з іншими, в момент зміни балансу між персоніфікованими та колективними практиками. Концепт «індивідуалізація соціальних практик» визначає процес вибору індивідом в межах плюралізації та індивідуалізації життєвих стилів,

життєвих шляхів та обставин пріоритетних особистісних цілей та інтересів. Завдяки цьому концепту в соціології можливо дослідження змін соціальних орієнтації індивідів в межах швидкоплинних соціальних трансформацій в сучасних суспільствах.

ВИСНОВКИ

В ході реалізації дисертаційного дослідження «Відображення суперечностей індивідуалізації соціальних практик в сучасних соціологічних теоріях» були виконані поставлені в роботі завдання, що дозволило досягти мети дисертаційного дослідження, а саме: ідентифікувати та розкрити особливості відображення суперечностей індивідуалізації соціальних практик у сучасній теоретичній соціології. За результатами проведеного дослідження зроблені наступні висновки:

1. Аналітичний огляд основних концептуальних напрямків соціологічних досліджень процесу індивідуалізації соціальних практик встановив, що розкриття соціологічного концепту індивідуалізації соціальних практик постає актуальним питанням в сучасній теоретичній соціології, особливо актуалізується потреба у теоретико-методологічному та історико-соціологічному дослідженнях з метою уточнення пізнавального та евристичного потенціалу концепту «індивідуалізація соціальних практик» та створення загально-соціологічної теорії індивідуалізації. На підставі проведеного історико-теоретичного огляду передумов виникнення в соціології концептів «індивідуалізація» та «соціальні практики» виявлено, що звернення до об'єктивістських та інтерпретативних соціологічних підходів дає змогу розробити концептуальні засади новітньої соціологічної теорії індивідуалізації шляхом ідентифікації та осмислення шляхів подолання основних пізнавальних суперечностей пов'язаних з тлумаченням понять «індивідуалізація» та «соціальні практики», наукового розуміння взаємозв'язку колективних та персоніфікованих соціальних практик.

2. Визначено характер концептуального відображення суперечностей способів та механізмів індивідуальної активності в неklasичних соціологічних теоріях кінця ХІХ-го та першої половини ХХ століття. Встановлено шляхом систематизації соціологічних інтерпретацій понять «індивідуалізація», «соціальні практики», «індивідуальна активність», що лише в межах суб'єктивістського соціологічного підходу можна сформулювати концепт «індивідуалізації соціальних практик». Об'єктивістські соціологічні ідеї, сформовані в кінці ХІХ-го століття на засадах соціологічного позитивізму та соціологічного органіцизму, не надають достатнього обґрунтування концептуальним ознакам даних понять, але доповнюють їх зміст через розкриття проблеми колективних соціальних практик в організаційно-інституціональних структурах. Таким чином, значущим методом дослідження проблеми індивідуалізації соціальних практик постає метод синтезу, який дозволяє поєднати об'єктивістські та суб'єктивістські соціологічні дослідницькі підходи з метою створення концепту індивідуалізація соціальних практик та розкриття його пізнавальної ролі та функціональної специфіки.

3. Систематизовано особливості відображення суперечностей процесу індивідуалізації соціальних практик в новітніх теоріях сучасної соціології. Звернення до об'єктивно-предметних і суб'єктивно-ціннісних соціологічних підходів надали змогу визначити основні суперечності відображення індивідуалізації соціальних практик в сучасних соціологічних теоріях: 1) внутрішні парадигмальні особливості об'єктивістських та суб'єктивістських соціологічних підходів детермінують концептуальні розбіжності ідей, пов'язаних з відображенням індивідуалізації соціальних практик в соціологічному дискурсі: об'єктивістські теорії констатують, що основою єдності людей постає існування певних правил, норм, інститутів, які утворюються до і незалежно від взаємодій індивідів; суб'єктивістські теорії загострюють увагу на тому, що основою людських спільнот є наявність загальних культурних орієнтирів, на основі яких відбувається взаємодія людей; 2) суперечності індивідуалізації соціальних практик відображаються в контексті процесу індивідуалізації, який розглядається як позитивне, так і негативне соціальне явище, притаманне соціальним системам індустріального та постіндустріального типу, яке водночас постає благом і драмою суспільного життя; 3) з одної сторони, дослідницька увага зосереджена на зростанні значення Ми-зв'язків, зростаючій мобілізації індивідів та їх включення в нові великі агрегати, а з іншої, навпаки, вказується на «приріст індивідуального саморегулювання», зсув балансу Ми-ідентичності і Я-ідентичності на користь останньої; 4) існує проблема встановлення рамок постмодерного суспільства – визначення переходу від цінностей модерну до цінностей постмодерну, від повного знищення колективістського традиційного суспільства, до суспільства індивідуалізованих інтелектуалів. Таким чином, виникає потреба у фундаментальних дослідженнях змін соціальних практик та соціокультурних трансформацій соціальних систем постіндустріального типу з метою виокремлення суперечностей відображення індивідуалізації соціальних практик.

4. На основі синтезу соціологічних інтерпретацій індивідуалізацій соціальних практик та обґрунтування положення про конституювання «індивідуалізації соціальних практик» як соціологічного поняття встановлено, що індивідуалізація соціальних практик постає як цінність сучасного соціокультурного розвитку людства через сутність визначення індивідуальної неповторності та цінності особистості. Основні цінності сучасного соціокультурного розвитку людства – знання та інформація, засновані на переході до постіндустріального розвитку суспільств призвели до появи нових свобод та обов'язків, які формують нові проблеми життєдіяльності та розвитку людини, й потребують соціологічних досліджень. Індивідуалізація соціальних практик є проявом пристосування індивідів та соціальних груп до нових глобальних проблем, сформованих глобалізаційними трансформаціями суспільств, розгортанням соціальних ризиків та соціальної напруженості. Суперечності в економічній, політичній, соціальній, духовній сферах суспільного життя ведуть до незадоволеності перевагами, очікуваннями, потребами індивідів і соціальних груп за різними ознаками (етнічними, конфесійними, професійними та ін.). Таким чином, концепт «індивідуалізація соціальних практик»

позначає розвиток індивідуальної активності індивіда, яка проявляється на індивідуальному та колективному рівнях соціальної взаємодії у суспільстві.

5. Обґрунтовано пізнавальний потенціал концепту індивідуалізація соціальних практик, а саме: його теоретико-методологічні можливості при дослідженні трансформацій соціального порядку в соціальних системах індустріального та постіндустріального типу. Виявлено здатність концепту до актуалізації відповідного проблемного поля й одночасно – слугування в якості інструменту пізнання. Даний потенціал закладений в самому змісті поняття «індивідуалізація соціальних практик», що створює новий когнітивний рівень дослідження індивідуалізації в соціології, розкриваючи особливості формування та розвитку нових специфічних соціальних відносин та процесів в соціальних системах індустріального та постіндустріального типу, що в свою чергу потребує подальшого соціологічного дослідження.

6. На основі застосування методологічного індивідуалізму як теоретико-методологічної основи вивчення суперечностей індивідуалізації соціальних практик встановлено специфіку прояву даного процесу, фактори й механізми його реалізації, тенденції розвитку та формування. Підхід орієнтує дослідницьку модель інтерпретації індивідуалізації соціальних практик на застосування понятійних координат: індивідуалізм, індивідуальна активність, персоналізація, соціальні почуття, експектація, легітимація, соціальна структура, соціальний порядок. Концепт індивідуалізації соціальних практик розкривається в соціологічних метафорах «індивідуалізоване суспільство», «суспільство ризику», «суспільство знання», «відкрите суспільство» та інтерпретується через поняття: соціальна напруженість, соціальні ризики, коммодифікація, меритократія.

7. Виокремлено новий концептуальний підхід вивчення процесу індивідуалізації соціальних практик в сучасній теоретичній соціології. Зосереджено увагу на важливості проведення соціологічних досліджень з емпіричною інтерпретацією та операціоналізацією концепту індивідуалізація соціальних практик з метою поглиблення аналізу сучасних трансформаційних процесів в соціальних системах індустріального та постіндустріального типу та розкриття концепцій соціальних устроїв, наприклад – меритократії, відкритого суспільства та суспільства знання.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Черних Г. А. Особливості концептуалізації понять соціальний «статус» та «роль» в теоретичній соціології ХХ ст. / Г. А. Черних // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: – Збірник наукових праць. – К. : Фенікс, 2011. – Вип. 12 – С. 30-36.

2. Черних Г. А. Концептуальна інтерпретація способів та механізмів індивідуальної активності в соціологічних теоріях кінця XIX початку XX ст. / Г. А. Черних // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: Збірник наукових праць. – К. :Логос, 2012. – Вип. 15. – С. 41-49.

3. Черних Г. А. Індивідуалізація соціальних практик як цінність сучасного соціокультурного розвитку людства в інформаційну епоху / Г. А. Черних // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: Збірник наукових праць. – К. :Логос, 2013. – №4 (21). – С. 72-81.

4. Черних Г. А. Особливості застосування З. Бауманом та У. Беком соціологічних метафор «індивідуалізоване суспільство» та «суспільство ризику» при дослідженні індивідуалізації соціальних практик / Г. А. Черних // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: Збірник наукових праць. – К. :Логос, 2014. – №3 (24). – С. 32-45.

5. Черних Г. А. Пізнавальний потенціал концепту індивідуалізація соціальних практик / Г. А. Черних // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: Збірник наукових праць. – К. :Логос, 2015. – №4 (29). – С. 41-51.

Стаття у закордонному фаховому виданні:

6. Черных Г. А. Концептуальная интерпретация процесса индивидуализации в социологических теориях конца XIX начала XX в. / Г. А. Черных // Психология, социология и педагогика. – Март 2014. - № 3 [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://psychology.snauka.ru/2014/03/2906> – С. 65-71.

Тези наукових доповідей:

7. Черних Г. А. Концептуалізація процесу індивідуалізації в соціологічних теоріях постмодерну / Г. А. Черних // Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали III Міжнар. конф. студ. та молодих науковців (19-20 жовт. 2010 р. , Київ)/ Київ, нац. ун-т ім. . Тараса Шевченка, фак. . соціології; під ред. . В. І. Судакова. – К. : Логос, 2011. – С. 149-152.

8. Черних Г. А. Індивідуалізація соціальних практик – вимір сучасного життя/ Г. А. Черних // Проблеми розвитку соціологічної теорії: матеріали IX Всеукр. наук. - практич. конф. «Проблеми розвитку соціологічної теорії: концептуалізація ціннісних змін у сучасному суспільстві», 2 лист. 2012 р. , (м. Київ)/ Київ. нац. . , ун-т ім.. Т. Шевченка [та ін. ; під заг ред. Судакова В. І. , Куценко О. Д.]. – К. : Логос, 2013. – С. 269-272.

9. Черних Г. А. Феномен соціальних практик – розвиток у сучасних суспільствах / Г. А. Черних // Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали V Міжнар. конф. студ. та молодих науковців (30 лист. 2012р. , Київ)/ Київ, нац. ун-т ім. . Тараса Шевченка, фак. . соціології; під ред. . В. І. Судакова. – К. : Логос, 2012. – С. 125-129.

10. Черних Г. А. Еволюція поглядів на поняття «індивідуальна активність особистості» / Г. А. Черних // «Вплив суспільних наук на процес розвитку суспільства: можливе та реальне»: Матеріали міжнародної науково-практичної

конференції (м. Київ, 04-05 квітня 2014 р). – Київ: ГО «Київська наукова суспільнознавча організація», 2014. – С. 52-56.

11. Черних Г. А. Поняття «людський потенціал» як інтегральна характеристика життєздатності суспільства / Г. А. Черних // «Проблеми розвитку соціологічної теорії: наукова спадщина академіка Т. І. Заславської та її роль в соціологічному розумінні суспільства»: Матеріали XI всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Київ, 22-23 травня 2014 р.) – С. 80-82.

12. Черних Г. А. Обґрунтування індивідуалізації соціальних практик як людського та суспільного блага / Г. А. Черних // The International Scientific Association “SCIENCE & GENESIS”. “GLOBAL SCIENTIFIC UNITY 2014”. – 26-27 September 2014. – Prague (Czech Republic). – С. 46-50.

АНОТАЦІЯ

Черних Г. А. Відображення суперечностей індивідуалізації соціальних практик в сучасних соціологічних теоріях. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук за спеціальністю 22. 00. 01 – теорія та історія соціології – Київський національний університет імені Тараса Шевченка МОН України. – Київ, 2015.

Дисертацію присвячено з'ясуванню особливостей відображення суперечностей індивідуалізації соціальних практик в сучасній теоретичній соціології та здійсненню теоретико-методологічного обґрунтування пізнавального потенціалу концепту «індивідуалізація соціальних практик».

Визначено теоретичний та методологічний статус концепту «індивідуалізація соціальних практик» в понятійно-категоріальному апараті сучасної теоретичної соціології. Здійснено обґрунтування основних суперечностей індивідуалізації соціальних практик на основі дослідження неklasичних та сучасних соціологічних теорій, об'єктивістських та суб'єктивістських парадигм соціологічного аналізу. Запропоновано узагальнену теоретичну інтерпретацію концепту «індивідуалізація соціальних практик».

Ключові слова: індивідуалізація соціальних практик, персоніфікація, колективізація, індивідуалізоване суспільство, суспільство ризику, суспільство знання, соціальні почуття, експектації, легітимація.

АННОТАЦИЯ

Черных Г. А. Отображение противоречий индивидуализации социальных практик в современных социологических теориях. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата социологических наук по специальности 22. 00. 01 – теория и история социологии – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко МОН Украины. Киев, 2015.

Диссертация посвящена изучению противоречий процесса индивидуализации социальных практик в современной теоретической социологии и осуществлению теоретико-методологического обоснования познавательного потенциала концепта индивидуализация социальных практик. Предложено и представлено использовать концепт – «индивидуализация социальных практик», обозначающий процесс создания и развития индивидуальной активности индивида, проявляющиеся на индивидуальном и коллективном уровнях социальной деятельности и взаимодействия в обществе.

Применение концепции методологического индивидуализма как теоретико-методологической основы изучения противоречий индивидуализации социальных практик позволило установить специфику проявления данного процесса, факторы и механизмы его реализации, тенденции развития и формирования. Подход ориентирует исследовательскую модель интерпретации индивидуализации социальных практик через понятия: индивидуализм, индивидуальная активность, персонализация, социальные чувства, экспектации, легитимация, социальная структура, социальный порядок и т. д. Определяя структурную составляющую концепта индивидуализация социальных практик также взяты за основу новые концептуальные представления об особенностях теоретических интерпретаций и теоретико-методологического обоснования познавательного потенциала понятия «индивидуализация социальных практик». В частности, осуществлена идентификация сущностных признаков понятия «индивидуализация социальных практик» в контексте анализа смежных и синонимических понятий различных социологических парадигм («индивидуализированное общество», «общество риска», «общество знания», «габитус», «структурация» и др.). Установлено, что определенные аналоги в разных парадигмальных интерпретациях являются социологическими понятиями, которые расширяют понимание содержания понятия «индивидуализация социальных практик» и способствуют его содержательному обоснованию, указывают на синтетичность данного понятия.

Выделены ключевые противоречия отображения индивидуализации социальных практик в современном социологическом дискурсе, характеризуя изменение баланса между персонифицированными и коллективными практиками, интерпретация данного процесса происходит в рамках объективистских и субъективистских социологических теорий.

Ключевые слова: индивидуализация социальных практик, персонификация, коллективизация, индивидуализированное общество, общество риска, общество знания, социальные чувства, экспектации, легитимация.

ANNOTATION

Chernykh H.A. Reflection of the contradictions of individualization of social practices in modern sociological theories. – The manuscript.

The thesis is for receiving academic degree of candidate of sociological sciences on speciality 22.00.01 – theory and history of sociology – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kiev, 2015.

This thesis is devoted to the investigation of the peculiarities of conceptual contradictions of individualization of social practices in modern sociological theories and also presented scientific argumentation which explained the cognitive potential of the concept "individualization of social practices".

Determined the theoretical and methodological status of the concept of "individualization of social practice" in categorical system of modern theoretical sociology. Made the substantiation of the main contradictions of individualization of social practices by using the conceptual foundations of nonclassical and modern sociological theories, especially objectivistic and subjectivistic sociological paradigms. Suggested and presented the new generalized theoretical interpretation of the concept of "individualization of social practices".

Keywords: individualization of social practices, personification, collectivization, personalized society, risk society, society of knowledge, social feelings, expectations, legitimization.

Відповідальний за випуск – д. соц. наук, професор В.І. Судаков